

Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijai
Gedimino pr. 11,
LT-01103 Vilnius

El. paštu: LRVkanceliarija@lrv.lt

Originalas siunčiamas nebus

PASIŪLYMAI LR VYRIAUSYBĖS VIEŠAJAI KONSULTACIJAI DĖL KOVOS SU KORUPCIJA

„Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS) teikia pastabas 2013 m. gruodžio 30 d. LR Vyriausybės paskelbtai viešajai konsultacijai „Kokiose srityse, Jūsų nuomone, didžiausios korupcijos apraiškos? Jūsų siūlymai, kaip mažinti korupcijos priežastis.“

I. Siūlymai, kaip kovoti su korupcijos priežastimis

Apibendrinus žemiau minimus tyrimus, ekspertų parengtas rekomendacijas „Lietuvos atsparumo korupcijai tyrime“¹ bei išanalizavus bendrą Lietuvos kontekstą, „Transparency International“ Lietuvos skyrius šiuo metu siūlo šias svarbiausias kovos su korupcija kryptis:

1. Būtina užtikrinti tinkamą pranešėjų apsaugą²:

- priimti pranešėjų apsaugą užtikrinantį įstatymą;
- užtikrinti, kad pranešimams apie galimus korupcijos atvejus būtų sukurti patikimi bei saugūs pranešimo kanalai institucijose ir pranešantiems asmenims būtų aiškiai išdėstyti tokių pranešimo kanalų saugumo standartai;

¹Prieinamas internete:

http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/23/lietuvos_nacionalines_atsparumo_korupcijai_sistemas_tyrimas.pdf. Tyrimui dvylikos ekspertų grupė analizavo viešojo, privataus ir pilietinės visuomenės sektorių pajėgumus, nepriklausomybę, skaidrumą ir atskaitingumą, etikos sistemų veikimą ir vaidmenį, užtikrinant šių sektorių atsparumą korupcijai

²TILS rekomenduojami principai pranešėjų apsaugos teisiniui reguliavimui:

http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/praneseju_principai.pdf, daugiau informacijos:

http://www.drasmuszodis.lt/userfiles/COUNTRY%20REPORT_Lithuania.pdf,

[http://www.drasmuszodis.lt/userfiles/Alternatyva_tylejimui\(3\).pdf](http://www.drasmuszodis.lt/userfiles/Alternatyva_tylejimui(3).pdf),

[http://www.drasmuszodis.lt/userfiles/U4%20Whistleblower%20Protection\(1\).pdf](http://www.drasmuszodis.lt/userfiles/U4%20Whistleblower%20Protection(1).pdf)

- taikyti apsaugos nuo persekiojimo dėl pranešimo apie galimus korupcijos atvejus garantijas darbuotojams ir jų šeimos nariams tiek valstybės tarnyboje, tiek privačiuose darbo santykiuose;

- užtikrinti, jog viešajame sektoriuje būtų skatinami vidiniai pranešimai apie korupciją numatant, kad valstybės tarnautojai ir politikai turėtų aiškią tiesioginę pareigą pranešti apie jiems žinomus galimai korupcinio pobūdžio pažeidimus;

- numatyti, jog tais atvejais, kai valstybės tarnautojai ar politikai nepraneša apie jiems žinomą galimai korupcinio pobūdžio pažeidimą jų darbe, tai taptų teisiniu pagrindu jiems neteikti darbo valstybės tarnyboje arba politinėje institucijoje.

2. Būtina peržiūrėti visą lobistinės veiklos reguliavimą Lietuvoje ir užtikrinti, kad lobistinė veikla būtų skaidri ir atskaitinga bei:

- užtikrinti, kad fiziniai ir juridiniai asmenys, siekiantys daryti įtaką sprendimų priėmimui įvairiose stadijose, deklaruotų, kokius interesus jie atstovauja, ar už tai gauna atlygį ir kokią, kokius ir kam teikia pasiūlymus;

- taikyti „teisėkūros pėdsako“ principą, įpareigojantį kiekvieną politiką ar instituciją, teikiančius pasiūlymus teisės aktams, pateikti sąrašą asmenų ir institucijų, su kuriais buvo konsultuotasi / kurie teikė pastabas tiek susitikimų metu žodžiu, tiek raštu;

- užtikrinti, kad būtų aiškiai apibrėžtos institucijos, atsakingos už lobistinės veiklos priežiūros atskaitingumą, kompetencijos, užtikrinti, kad VTEK turėtų pakankamai pajėgumų lobistinės veiklos priežiūrai.

3. Būtina užtikrinti efektyvią interesų konfliktų prevencijos ir kontrolės sistemą bei:

- peržiūrėti Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos funkcijas, užtikrinant, kad jos būtų pamatuotos ir Komisijai pakaktų išteklių efektyviai priežiūros funkcijai;

- siekti, kad veiktų interesų konfliktų prevencijos sistema, užtikrinti, kad interesų konfliktų deklaracijos būtų teikiamos laiku ir būtų aiški pareigos jas teikti interpretacija;

- pavišinti valstybės tarnautojų pildomas viešųjų ir privačiųjų interesų deklaracijas, kad jos taptų prieinamos visuomenei.

4. Būtina užtikrinti didesnę partijų ir politinių kampanijų finansavimo stebėseną ir skaidrumą³ bei:

- siekti, kad politinių partijų finansinės ataskaitos būtų skelbiamos lengvai prieinamais ir suprantamais būdais, pateikiant galimybę peržvelgti tendencijas ir nesudėtingai rasti ieškomą informaciją;
- skelbti detalesnes politinių partijų ir kampanijų sąnaudų išklotines ir padaryti su tuo susijusių teisės aktų pakeitimus, kad būtų daugiau detalesnės visuomenei viešai prieinamos informacijos;
- mažinti „netiesioginio finansavimo“ per trečiuosius asmenis prielaidas, stiprinant ne tik Vyriausiosios rinkimų komisijos kontrolės mechanizmus, bet ir užtikrinant tinkamą NVO teisinį reguliavimą, kad per su politinėmis partijomis susijusias organizacijas nebūtų netiesiogiai remiamos pačios politinės partijos;
- numatyti privalomą kiekvienos partijos savifinansavimo šaltinių skelbimą, skelbiant nario mokesčio, kitų specialių politinių partijų narių mokesčių, dydį aiškiai ir viešai;
- numatyti principus ir aiškius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų apskaitomos nepiniginės aukos;
- užtikrinti, kad Vyriausioji rinkimų komisija būtų tinkamai aprūpinta materialiais ištekliais, o jų funkcijos būtų pamatuotai apibrėžtos;
- iš naujo peržiūrėti ir užtikrinti, kad sankcijos, taikomos Politinių partijų ir kampanijų finansavimo ir kontrolės įstatymo pažeidimų atvejais, veiktų kaip atgrasančios priemonės;
- paankstinti politinių kampanijų finansinių ataskaitų skelbimo terminus.

5. Būtina sumažinti korupcijos lygį ir siekti dar geresnio korupcinių rizikų valdymo viešuosiuose pirkimuose⁴:

- siekiant racionalaus lėšų panaudojimo, taikyti kokybišką kaštų ir naudos analizę didelės vertės projektams;

³Daugiau TILS pasiūlymų:

http://transparency.lt/media/filer_public/2013/03/15/lt_politines_partijos_pinigai_galia_ir_antikorupcines_priemone_s.pdf

⁴Daugiau TILS pasiūlymų:

http://transparency.lt/media/filer_public/2013/03/15/lt_viesieji_pinigai_ir_skaidrumas_.pdf

- užtikrinti, kad perkančiosios organizacijos atidžiau planuotų savo viešuosius pirkimus, būtų atliekamos kokybiškos kaštų ir naudos analizės;
- užtikrinti vieningą ir sistemingą šiuo metu pagal įstatymą privalomo informavimo apie mažos vertės pirkimus standartą;
- užtikrinti, kad įsigaliojus Viešųjų pirkimų įstatymo pataisoms dėl sutarčių skelbimo, informacinė sistema leistų sutartis peržiūrėti nesudėtingai ir būtų nesunkiai prieinama vartotojams;
- užtikrinti, kad Viešųjų pirkimų tarnyba turėtų pakankamai resursų kontrolės funkcijai efektyviai vykdyti;
- užtikrinti, kad pirkimai būtų prižiūrimi ne tik pirkimo, bet ir sutarties vykdymo stadijoje;
- plėsti kainų palyginimo modelio galimybes, jį praktiškai pritaikant tiek privačiam, tiek viešam sektoriui;
- pamatuotai taikyti vystomą korupcijos rizikų vertinimo sistemą Viešųjų pirkimų tarnyboje.

6. Būtina pamatuotai sumažinti kyšininkavimo prielaidas ir lygį sveikatos apsaugos sektoriuje ir policijoje:⁵

- užtikrinti, kad šių sektorių atstovai ir institucijos turėtų aiškią nulinės tolerancijos korupcijai politiką ir įsipareigotų ženkliai sumažinti smulkiosios korupcijos lygius;
- užtikrinti būtinus viešojo sektoriaus pokyčius, leidžiančius sumažinti prielaidas kyšininkavimui ir kitoms korupcijos formoms.

⁵Pagal Europos Komisijos tyrimą „Eurobarometras korupcijai“ sveikatos apsauga Lietuvoje patenka tarp institucijų, kuriose gyventojai dažniausiai susidūrė su kyšio reikalavimu (21%). Remiantis „Transparency International“ tyrimu „Korupcijos barometras“ (2013 m.), 26 proc. Lietuvos gyventojų prisipažįsta per pastaruosius dvylika mėnesių davę kyšį bent vienam iš aštuonių viešųjų paslaugų teikėjų: švietimo sektoriaus, teismų, sveikatos apsaugos, policijos, registravimo ir leidimų išdavimo tarnyboms, komunalinių paslaugų teikimo įmonėms, mokesčių inspekcijai arba žemėtvarkos institucijoms. Tuo metu Europos Sąjungos šalių gyventojų kyšininkavimo vidurkis yra 11 proc.

7. Būtina stiprinti nacionalinio ir savivaldos lygmens institucijų atskaitingumą ir skaidrumą:

- užtikrinti, kad nauja Nacionalinė kovos su korupcija programa užsibrėžtų aiškius ir pamatuotus tikslus;
- užtikrinti, kad pagal Nacionalinę kovos su korupcija programą už konkrečių priemonių įgyvendinimą atsakingos institucijos aktyviai bendradarbiautų ir laiku keistųsi informacija apie tai, kas gali trukdyti priemones įgyvendinti, kad laiku būtų imtasi priemonių spręsti tokias problemas;
- įpareigoti visas institucijas rengti kokybiškas korupcinių rizikų analizes ir jų valdymo mechanizmus, o ne bendras kovos su korupcija programas;
- skatinti viešojo sektoriaus institucijas aiškiai ir atskaitingai formuoti konkrečius strateginius savo veiklos tikslus, kad būtų galima vertinti jų veiklos sėkmę bei skatinti viešojo sektoriaus institucijas į savo veiklos vertinimo kriterijus integruoti ir pritaikyti antikorpucinių priemonių efektyvumo vertinimą;
- peržiūrėti kovos su korupcija programų ir institucijų antikorpucinių priemonių viešajame sektoriuje ir sėkmingo veikimo rodiklius;
- įvertinti antikorpucijos komisijų savivaldybėse veiksmingumą, nepriklausomumą ir gebėjimą užtikrinti tinkamą antikorpucinę stebėseną bei nustatyti aiškų antikorpucijos komisijų savivaldybėse vaidmenį;
- nuosekliai mažinti prielaidas politiniam spaudimui toms institucijoms, kurių veiklos funkcijos yra susijusios su politikos formavimu ir viešųjų finansų skirstymu bei užtikrinti, kad ES paramą administruojančioms agentūroms nebūtų daromas politinis spaudimas per tokių agentūrų valdybą ar pavaldumą ministerijoms;
- būtina siekti, kad kuo didesnis viešojo sektoriaus institucijų kaupiamų duomenų kiekis būtų teikiamas atviru duomenų formatu⁶, plačiau išnaudojant informacijos sisteminimo ir apibendrinimo galimybes;

⁶Taip pat rekomenduojama laikytis atvirų duomenų teikimo principų, TILS parengti 5 atvirų duomenų teikimo principai, prieinami internete:

http://transparency.lt/media/filer_public/2013/10/31/5_atviru_duomenu_teikimo_principai_1.pdf

- būtina užtikrinti, kad viešasis sektorius neinterpretuotų informacijos slaptumo kriterijų per daug plačiai ir teisingai taikytų išimtis, kai informacija neteikiama;

8. Būtina stiprinti pilietinę visuomenę ir skatinti atskaitingumą NVO sektoriuje:

- priėmus LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymą, siekti, kad NVO sektorius veiktų tvariai ir atskaitingai, kad NVO laikytųsi reikalavimų viešai teikti savo veiklos ir finansines ataskaitas, kurios būtų prieinamos elektroniniu būdu per Registrų centrų duomenų bazę;
- užtikrinti, kad būtų pradėti formuoti aiškūs NVO skirstymo į grupinės ir viešosios naudos organizacijas kriterijai;
- užtikrinti, kad NVO Taryba būtų suformuota tvariai, pagal aiškią tvarką ir atskaitingai;
- reikalingos aiškios valstybinio ir savivaldybių finansavimo NVO skyrimo gairės.

9. Būtina užtikrinti didesnę valstybės ir savivaldybės įmonių bei valstybės ir savivaldybės valdomų įmonių atskaitingumą:

- detalizuoti LR Ūkio ministerijos parengtų skaidrumo gairių reikalavimus, juos išplečiant ne tik valstybės valdomoms įmonėms, bet ir savivaldybių įmonėms;
- parengti pavyzdines unifikuotas skaidrumo gairių įgyvendinimo bei ataskaitų rengimo nuostatas, apibrėžiant, kokia informacija turi būti teikiama ataskaitoje (pvz., valdybos narių bei vadovų interesų konfliktų deklaracijos, priklausomybė politinėms partijoms, pan.), kokie minimalūs vidaus kontrolės sistemos reikalavimai turi būti įgyvendinti valstybės bei savivaldybės įmonėse (pvz., interesų konfliktų deklaracijos);
- sukurti griežtą iškeltų reikalavimų priežiūros bei auditavimo sistemą (pvz., pastarosios įgyvendinimą pavedant LR Valstybės kontrolei – valstybės valdomų įmonių lygmenyje, Savivaldybių kontroleriams – savivaldybių lygmenyje).
- sukurti aiškią ir skaidrią valstybės valdomų įmonių valdybų narių atrankos ir skyrimo tvarką bei užtikrinti, kad atrankos procesas būtų viešas, o atrankos kriterijai žinomi iš anksto.
- didinti nepriklausomų valdybos narių skaičių valstybės valdomose įmonėse ir siekti, jog savivaldybės depolitizuotų savo kontroliuojamų įmonių valdybas.

10. Būtina didinti žiniasklaidos atskaitingumą:

- reikalauti, kad žiniasklaidos priemonės laiku praneštų apie žiniasklaidos priemonių savininkų pasikeitimus, tiek papildant atitinkamomis nuostatomis teisės aktus, tiek užtikrinant registro priežiūrą;
- papildyti teisės aktus nuostatomis, kad žiniasklaidos priemonėms būtų taikomos taikomos sankcijos už neinformavimą apie savininkus (arba jų pasikeitimus) arba klaidingą informavimą;
- grąžinti reikalavimą žiniasklaidos priemonių savininkams informuoti valstybės institucijas apie savo finansinius ryšius su ūkiniais subjektais ir komerciniais bankais. Ši informacija ir duomenys turi būti viešai prieinami, pageidautina- atvirų duomenų formatu.

II. Labiausiai korumpuotos sritys

Koordinuojant kovos su korupcija veiksmus ir nustatant prioritetines sritis, raginame LR Vyriausybę atsižvelgti į tarptautinius ir nacionalinius sociologinius tyrimus, kurie leidžia ne tik nustatyti esmines korupcijos tendencijas, bet ir gilintis į tai, kokie sektoriai ir kokios viešojo sektoriaus procedūros yra problematiškiausios⁷.

Remiantis Europos Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui „ES kovos su korupcija ataskaita“, Lietuva kartu su Kroatija, Čekija, Bulgarija, Rumunija ir Graikija patenka tarp tų ES šalių, kurios atsilieka ir pagal suvokimo, ir pagal faktinės korupcijos patirties rodiklius.

⁷Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011“, STT, 2011 (atliko Vilmorus, 2011)

„Global Corruption Barometer 2013“. Transparency International, 2013 (Lietuvoje atliko RAIT, 2013)

„Special Eurobarometer 397. Corruption“. European Commission, 2014 (Lietuvoje atliko TNS LT, 2013).

„Flash Eurobarometer 374. Business'es Attitudes Towards Corruption in the EU“. European Commission, 2014 (Lietuvoje atliko TNS LT, 2013), kiti sektoriai tyrimai ir analizės: <http://transparency.lt/research/tilc-research-and-analysis/>